WORD, RELIGIOUS LANGUAGE, COMMUNION

George-Ștefan Silivestru

PhD Student, „Ovidius" University of Constanța

Abstract: The Church is the keeper of the treasury of true faith and it preaches the gospel truth to all who will hear. The communication of the living faith in every age and culture, with the intact preservation of the revelatory data, constitutes the dynamic Tradition of the Church. The Word of man has its sap from the Word of God which generates dialogue, discourse, communication and communion. Through the word, man communicates, invites and reveals himself. Orthodoxy carries in its deep structures the vocation of a serious and responsible dialogue with the modernity and post-modernity of any culture.

Keywords: speech, communication, communion, religious language, Church

Introducere

Comunicarea este un atribut fundamental al existenţei. Existenţa în sine este comunicare şi deschidere către comuniune, singurătatea absolută fiind absurdă. După credinţa noastră creştină, Dumnezeu este în esenţa Sa o comuniune de trei Persoane. Revelaţia divină ne învaţă că fiinţa veritabilă izvorăşte numai de la persoana liberă, care iubeşte în libertate, adică îşi afirmă fiinţa, identitatea proprie, printr-un fapt de comuniune cu altă persoană[1].

A comunica înseamnă în primul rând pentru fiinţa umană *a vorbi*: cuvântul rostit este icoana Cuvântului întrupat care este hrana spirituală dătătoare de viaţă şi comuniune. În limba română noţiunea *cuvânt* vine de la *conventus* care înseamnă adunare de oameni. *Cuvântul este rodul întâlnirii, al întâmpinării şi cel care produce, determină şi întreţine comunicarea umană*. Cuvântul, prin fiinţa şi importanţa sa, este şi rămâne cel mai puternic mijloc de transformare sau influenţare a sufletului uman, în special şi a societăţii întregi, în general. De aceea, cuvântul trebuie să devină o responsabilitate deosebită pentru fiecare om. *Rolul originar al cuvântului este de a zidi comunitatea umană întru dreptate şi iubire*[2].

Cuvântul – putere harică de comunicare a mesajului divin

A vorbi despre cuvânt înseamnă a vorbi despre o realitate profund umană, deoarece în mod natural, orice cuvânt presupune omul şi anume omul care vorbeşte, dar şi cei care ascultă. Cuvântul presupune, de asemenea, şi pe cel despre care se vorbeşte şi pe cel pentru care se vorbeşte[3].

Cuvântul uman este icoana Cuvântului întrupat, Care este hrana spirituală dătătoare de viaţă şi comuniune. ,,În limba noastră noţiunea *cuvânt*, nota Eminescu în caietele sale, «vine de la *conventus* care înseamnă adunare de oameni» (Manuscrisul 2275 B, f. 93). *Conventus* este participiul pasiv de la verbul *conven, -io, -ire, -ventum*, care înseamnă a veni

[1] Pr. Nicolae DASCĂLU, *Comunicare pentru comuniune – O perspectivă ortodoxă asupra mass-media,* Carte tipărită cu binecuvântarea Î .P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, Iaşi, Editura Trinitas, 2000, p. 9.
[2] *Ibidem.*
[3] Pr. Prof. Dr. D. STĂNILOAE, *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia Ortodoxă, apud* Preot lector dr. univ. Nicolae Dura, *Propovăduirea Cuvântului şi Sfintele Taine. Valoarea lor în lucrarea de mântuire*, Teză de doctorat în Teologie, Conducător ştiinţific al lucrării: P. C. Pr. Prof. Dr. Constantin Galeriu, Facultatea de Teologie din Bucureşti, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1998, p. 27.

cu toţii, a se aduna, a se potrivi cu ceva, a se hotărî de comun acord. **Cuvântul este deci rodul întâlnirii, al întâmpinării şi cel care produce, determină şi întreţine adunarea sau comuniunea umană**"[4].

Noţiunea *cuvânt* are următoarele sensuri*: Cuvântul lui Dumnezeu* ca ipostas divin[5], *cuvântul ce ni-l comunică El* şi *Sfânta Scriptură*; aceste trei sensuri ale cuvântului sunt folosite în terminologia biblică, patristică şi teologică**. „Dacă vorbeşte cineva, cuvintele lui să fie ca ale lui Dumnezeu**" (*I Petru* 4, 11), omul care foloseşte cuvintele divine le primeşte şi le tratează ca şi cuvinte ale lui Dumnezeu Cuvântul.

Omul, „chip al Chipului", este orientat în structura teologică şi ontologică iconică, spre deschidere comunională către Dumnezeu. Omul se descoperă pe sine, se înţelege pe sine şi lumea prin Fiul – cuvântul, din proiecţia înţelesurilor[6].

„Prin cuvinte se unesc persoanele umane tot mai mult şi tot mai adânc spiritual, fără să se confunde"[7]. *Dumnezeu ne-a dăruit darul cuvântului ca să descoperim unii altora simţămintele inimilor, să facem cunoscute gândurile noastre, dându-le la iveală ca nişte cămări ascunse ale inimii*. Dacă am fi alcătuiţi numai din suflet, ne-am înţelege unii cu alţii numai prin gândire; dar pentru că sufletul nostru îşi zămisleşte gândurile în ascuns în trup, ca sub o perdea, este nevoie de cuvinte şi de nume ca să facem cunoscute cele din lăuntrul nostru. Când gândirea noastră este rostită atunci este purtată de cuvânt, ca de o luntre, străbate aerul şi trece de la cel ce grăieşte la cel care-l aude[8]. Cuvântul este strâns legat de persoana care-l rosteşte în calitatea ei de „raţiune cuvântătoare"[9]. **Prin cuvânt, omul comunică, invită şi se descoperă.**

Cuvântul - cale spre comunicare

Adevărul şi Înţelepciunea sunt Cuvântul. Acestea le zice Sfântul Grigorie Palama[10] referindu-se la Hristos ca *bucurie* a Tatălui şi Duhului, ca interioritate reciprocă dintre Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh. Fiul e Cuvânt şi Înţelepciunea Tatălui, Cuvânt al Cuvântătorului. Tatăl, vorbitor al Cuvântului, îl naşte pe Cuvântul. Fiul, ca Înţelepciune şi Cuvânt, Se arată astfel ca revelaţie a Tatălui. Cuvântul este „imagine a Tatălui şi gândirea Lui despre Sine"[11].

Lumea creată, prin raţionalitatea ei structurală, este compatibilă de a fi cunoscută ca fiind după „chipul Tatălui". Lumea a fost creată prin Cuvânt, a fost creată de bunătatea lui Dumnezeu (spre asemănare) şi de înţelepciune a lui Dumnezeu ca descoperirea puterii Lui. *Lumea e chip al prototipului dumnezeiesc spre care înaintează permanent pentru a se umple de Cuvântul Tatălui*. Prin Cuvântul, lumea înaintează spre plinătatea existenţei. Lumea e umbră a existenţei plenare datorită adevărului, care e Dumnezeu, accesibil nouă prin Cuvântul. Cuvântul e în lume, progresiv ajutând înaintarea ei, cu voia ei, în El. Timpul dobândeşte valoarea pozitivă în funcţie de dinamica lumii către destinaţia ei[12].

---

[4] Preot lector dr. univ. Nicolae DURA, *Propovăduirea Cuvântului*..., p. 29.

[5] v. în special la Sfântul Atanasie şi la Sfântul Chiril al Alexandriei, conceptul de Logos Cuvânt a lui Dumnezeu ca Persoană.

[6] Dorel Nicolae MOŢOC, *Gânduri despre Cuvânt şi cuvinte*, în „Areopag. Discuţii teologice întâlnirea a IV-a", Aprilie-Mai, 1999.

[7] Acad. Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Chipul nemuritor a lui Dumnezeu*, Bucureşti, Editura Cristal, 1995, p. 105.

[8] Sfântul Vasile cel Mare, *Omilia a II-a, la cuvintele „Ia aminte la tine însuţi", apud* N. DURA, *Comunicare pentru comuniune*..., p. 29.

[9] Petru Damaschinul, *Învăţături duhovniceşti, Cuvântul 24, apud Ibidem*.

[10] *Filocalia* sau *Culegere din Scrierile Sfinţilor Părinţi care arată cum se poate omul curăţi, lumina şi desăvârşi: vol. VII: Scrieri de: Nichifor din Singurătate, Teolipt al Filadelfiei, Sfântul Grigorie Sinaitul, Sfântul Grigorie Palama*, Traducere, Introducere şi Note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997, p. 446.

[11] Pr. D. STĂNILOAE, *Chipul nemuritor*..., p. 17.

[12] Dorel Nicolae MOŢOC, *Gânduri despre Cuvânt şi cuvinte...*, p. 4.

Descoperirea şi comunicarea lui Dumnezeu prin cuvinte este o consecinţă a istoriei mântuirii şi a Revelaţiei. Această veste vine spre noi şi nimeni nu poate să o tăgăduiască, ci dimpotrivă toţi oamenii au îndatorirea s-o asculte, să fie cu ea de acord sau să o nege în mod responsabil[13]. Dumnezeu a folosit cuvântul pentru a-şi descoperi voia Sa oamenilor, ca ei să-L cunoască.

Cunoaşterea implică mulţumire către Tatăl; mulţumirea o simte omul prin Cuvântul. Lumea poartă pecetea Cuvântului Cuvântătorului şi Duhul din Cuvântul Cuvântătorului îl îndeamnă pe om să mulţumească. Omul, ca sumă existentă de înţelesuri, este pus în ipostaza de a răspunde mulţumind. Raţiunea pusă în om de Cuvântul, în înţelegere înţeleaptă trebuie să răspundă mulţumind euharistic. Cunoaşterea e o treaptă a mulţumirii. Lumea e dată omului cu scop de cunoaştere şi revelare. Lumea e dar divin care implică răspuns cunoscător. Răspunsul cunoscător e euharistic prin crucea şi jertfa pe care le implică. Timpul elaborării răspunsului e timp a Cuvântului întrupat. Lumea, natură şi oameni, stă în înlănţuire logică: lumea cuvânt către om implică răspuns către Cuvântător. Cuvântul adună în Sine ca om toată creaţia şi actualizează pe omul unit cu Sine, ca o coroană a Creaţiei[14]. Cuvântul S-a întrupat ca om, ca partener de dialog la nivel intim şi egal şi cu puterea de a înălţa omul la nivelul îndumnezeit pe care l-a imprimat umanitatea asumată de El, pentru că „pentru Hristos sau pentru taina lui Hristos au primit toate veacurile şi cele aflătoare înlăuntru veacurilor, începutul existenţei”[15].

Răspunsul omului, ca partener de dialog intim trebuie să existe între coordonatele îndumnezeirii. Timpul răspunsului sau temporalitatea trăită a omului trebuie concepută având în vedere coborârea lui Dumnezeu la creaturile Lui temporale, dar şi înălţarea acestora la veşnicia divină. Pentru omul „chip al Chipului”, comunicarea devine teandrică[16].

Omul este „subiect reciproc comunicant de cuvinte”[17]. Întruparea este şi adunarea cuvintelor în Cuvântul ipostatic, este şi restabilire a unităţii tuturor cuvintelor grăite de Dumnezeu-Tatăl, Cuvântător către om. „Întrupându-Se, Se face El însuşi şi unul din ipostasurile umane unite prin cuvinte. Totalitatea unitară a cuvintelor unei persoane arată că persoana însăşi este rădăcina vie, dar nu ultima a acestei totalităţi de cuvinte, iar prin faptul că aceeaşi sumă totală de cuvinte e proprie tuturor persoanelor, şi fiecare din ele le foloseşte pentru a le comunica şi auzi pe celelalte, arată şi unitatea dialogică dintre ele, avându-şi toate originea în aceeaşi sursă creatoare care este Cuvântul suprem necreat”[18]. Cu alte cuvinte, Întruparea este restabilirea funcţiei cuvântului omenesc, părticică a Cuvântului, destinată spre unitatea între oameni şi între ei şi Dumnezeu făcut om.

Cuvântul este, deci, *izvorul cuvintelor umane*. Cuvintele umane sunt iniţial gânduri comunicate de Cuvânt. Cuvintele Cuvântului au funcţie unificatoare. Imprimându-le oamenilor, se arată Subiect, dar având şi calitatea unuia dintre subiecte legate între ele prin cuvinte (Întruparea)[19].

Funcțiile discursului

Vechea retorică era în primul rând o artă a vorbirii elegante și convingătoare, care se adresa unui public larg. Ceea ce preocupa pe specialist era formarea de practicieni ai *artei cuvântului*.

Neoretorica este o teorie a structurilor argumentative, care nu se limitează la discursul rostit și nu are în vedere numai publicul larg. Structurile argumentative sunt identificate și

[13] K. Rahner, *Theorie der Offenbarund, apud* Pr. N. DURA, *Comunicare pentru comuniune...*, p. 40.
[14] Dorel Nicolae MOȚOC, *Gânduri despre Cuvânt şi cuvinte...*, p. 5.
[15] *Răspuns către Talasie, 60, apud Ibidem*.
[16] *Ibidem*.
[17] Pr. D. Stăniloae, *Chipul nemuritor...*, p. 123.
[18] *Ibidem*.
[19] Dorel Nicolae MOȚOC, *Gânduri despre Cuvânt şi cuvinte...*, p. 5.

analizate, în special, pe baza textului scris şi acordă interes egal şi discuţiei cu un singur interlocutor. Prin urmare, ideea de orator este extinsă în sensul că include şi ceea ce numim autor, iar cea de auditor cuprinde şi interlocutorul unic, de cele mai multe ori cititorul sau chiar autorul în deliberarea sa intimă. Explicaţia acestei extinderi trebuie căutată în faptul că, în ciuda diferenţelor dintre stilul scris şi cel vorbit, structurile argumentative sunt aceleaşi.

Neoretorica nu este şi o teorie literară, cum era cea veche. Ca şi eleganţă în vorbire, diferenţele pur stilistice nu sunt de competenţa unei teorii a argumentaţiei. Acest lucru era oarecum clar şi pentru Qunitilian, care socotea o falsă problemă dacă trebuie să-l apreciem pe Cicero după discursurile reale, aşa cum le-a pronunţat, sau după redactările lor ulterioare, cu numeroase modificări. El avea în vedere o permanenţă, un element comun, care nu poate fi altul decât argumentaţia, în generalitatea ei.

Spre deosebire de vechea retorică, care avea în vedere un auditoriu presupus ignorant, ale cărei opinii trebuiau convertite în convingeri necesare antrenării în acţiune, neoretorica, care nu urmăreşte formarea de practicieni, are în vedere toate categoriile de auditori. Deşi izvorăşte din dorinţa de a lega şi mai mult filosofia de viaţă, neoretorica se vrea o disciplină filosofică modernă, cu un domeniu precis de cercetare, în opoziţie cu logica formală: analiza mijloacelor de probare utilizate în ştiinţele umane, în drept, şi în filosofie. Neoretorica este o logică „deschisă", care nu exclude neprevăzutul, ci dimpotrivă, caută să-l includă în sistemul ei; acceptă implicitul, nedeterminatul şi orice alterare posibilă a adevărului admis iniţial, apărând deci ca o logică a totalizării, care restaurează continuitatea realului. Atât prin obiectul ei de cercetare cât şi prin metodele folosite, neoretorica duce la restabilirea relaţiilor interdisciplinare pe baze noi, ceea ce reprezintă un câştig pentru ştiinţele umane şi filosofie.

Raporturile dintre artă şi cunoaştere n-au reţinut atenţia reprezentanţilor noii retorici, iar teoria ornării, care deţinea un rol preponderent în vechea retorică, este considerată de ei ca fără atingere cu teoria argumentaţiei. Seducţia prin forma estetică a discursului nu-i interesează, iar figurile de stil nu au pentru ei importanţă decât în măsura valorii lor argumentative.

De asemenea, vechea retorică îngloba şi domenii pentru care încă nu apăruseră disciplinele corespunzătoare - gramatica, stilistica, estetica sau teoria literaturii. Acestea s-au dezvoltat în cadrul retoricii, căpătând interese care nu mai intrau în preocupările ei, de unde reproşul de „imperialism" adus retoricii. Neoretorica evită, astfel, preocupările care nu îi aparţin, fiind incompatibilă cu ceea ce s-ar putea numi „panretorism".

Spre deosebire de teoria demonstraţiei, care nu cunoaşte decât probe corecte, adică conforme cu regulile unanim acceptate, şi probe care nu îndeplinesc aceste condiţii, în teoria argumentaţiei lucrurile sunt mult mai complicate. Un argument poate fi mai eficace decât altul, mai revelator sau mai puţin revelator. Altul, eficace într-o situaţie dată, devine perimat sau chiar ridicol la un moment dat. Un fapt constatat încă din antichitate este influenţa pe care o exercită ordinea în care sunt prezentate argumentele. Într-un anume context, un argument este mai eficace decât altul, în alt context, poate fi chiar dăunător.

Fără îndoială, discursul patristic păstrează o serie de elemente ale retoricii antichităţii, însă elementul de inovativitate, îl reprezintă transformarea acestei retorici într-o formă de neoretorică ce îşi mută punctul focal pe validitatea argumentului încastrat în cuvânt, iar, în cazul său, aplicarea mecanismelor proprii unei filosofii a cunoaşterii – o cunoaştere a Împărăţiei Cerurilor – se reduce la cunoaşterea prin limbaj, aşadar, la filosofia limbajului încărcată de retorică şi semiotică .

Limbajul religios este specific unui grup profesional-misionar (preoţilor), însă se poate extinde şi în afara acestui grup, date fiind implicaţiile sociale vaste pe care le presupune religia, în general, în relaţie cu toate categoriile sociale. În funcţie de ramurile religiei căreia îi este destinat, se disting următoarele varietăţi interne ale limbajului religios:

- ❖ Limbajul biblic - cel mai vechi şi cel mai conservator;

- ❖ Limbajul liturgic - apropiat în privinţa caracterului refractar la inovaţii de cel biblic;
- ❖ Limbajul tehnic religios - comparabil cu limbajele socio-profesionale specifice variantelor laice ale limbii române literare;
- ❖ Limbajul omiletic - mai liber decât celelalte două variante şi care permite o evidentă personalizare a mesajului;
- ❖ Limbajul dogmatic sau teologic - priveşte expunerea şi fundamentarea teoretică a izvoarelor şi a dogmelor religioase.

Dintre toate acestea, dominant este limbajul biblic, datorită faptului că el reprezintă nucleul obiectului de referinţă confirmată şi de tradiţie în culturaromânească. De asemenea, el este şi cel mai conservator, dovadă fiind păstrarea multor fapte de limbă ce au caracterizat etape mai vechi din evoluţia limbii române literare.

Textele biblice au păstrat continuu elementele de limbă specifice, în timp ce altele au fost reintroduse nu cu scop expresiv-artistic (ca în textele beletristice), ci pentru a respecta sacralitatea textelor religioase.

Textul religios diferă de textele laice contemporane printr-o serie de caracteristici de natură lingvistică şi de natură pragmatic-enunţiativă. În plan lingvistic, este vorba despre particularităţi ortografice, lexicale, morfologice, sintactice şi de topică.

Aspectele lingvistice - prezente exclusiv în scrisul religios sau cu o frecvenţă diferită de cea întâlnită în scrierile laice individualizează limbajul bisericesc în cadrul limbii române contemporane.

În plan pragmatic-enunţiativ, limbajul religios se individualizează prin raportul dintre factorii constitutivi ai actului de comunicare, care se diferenţiază de cel prezent în comunicarea laică, prin următoarele aspecte: dualitatea emiţătorului, întrucât există un emiţător primar – divinitatea şi un emiţător secundar – omul, care se transpune în intermediar al comunicării între Dumnezeu şi om; referentul este unic: lumea transcendentă preexistentă, creată şi redată prin limbaj, al cărui paradox este acela că „deşi este prin definiţie ordonat către referenţi invizibili, se prezintă ca un limbaj descriptiv", încercând „să caracterizeze, să facă cunoscută o realitate cunoscută individual, care are modul ei propriu de obiectivare, dar cu un referent unic: Dumnezeu"; destinatarul este omul sau, în imnurile religioase, divinitatea însăşi; mesajul nu este construit în funcţie de receptor (în special în textele secolelor XVI-XVII); codul este caracterizat de conservatorism, refractar inovaţiei.

Multitudinea acestor particularităţi incontestabile îndreptăţesc opinia că limbajul religios nu este doar un stil (al limbii comune), ci el trebuie înţeles ca „un diasistem în sine cu mai multe variante sau stiluri subordonate".

Variantele limbajului religios sunt cele menţionate mai sus, specializate în funcţie de domeniul de utilizare şi de finalitate şi aparţinând, ca şi în cazul limbajului laic, stilurilor funcţionale: ştiinţific (Liturghierul, Catehismul), juridico-administrativ (Drept bisericesc, Canoanele Bisericii, Pravilele), beletristic (psalmii, Vieţile sfinţilor), publicistic (presa religioasă).

Concluzii

Comunicarea umană este esenţa legăturilor interumane exprimată prin capacitatea de a descifra, permanent, sensul contactelor sociale realizate în vederea obţinerii stabilităţii ori a unor modificări de comportament individual sau la nivel de grup.

Limba Bisericii pentru comunicarea credinţei nu este învechită, fosilizată, pentru că Acela care vorbeşte în chip tainic este Duhul lui Dumnezeu. *Urmând arhetipul Sfintei Euharistii, Biserica îşi alege din această lume elementele comunicaţionale, pentru ca să le facă apoi purtătoare şi semne de comuniune. Cuvântul şi imaginea devin, astfel, pâinea şi vinul comunicării.*

Ortodoxia poartă în structurile ei de profunzime vocaţia unui dialog serios şi responsabil cu modernitatea şi post-modernitatea oricărei culturi. Ea contribuie la eforturile umanităţii îndreptate către purificarea comunicării şi încărcarea acesteia cu un adevărat duh comunitar.

BIBLIOGRAPHY

DASCĂLU, Pr. Nicolae, *Comunicare pentru comuniune – O perspectivă ortodoxă asupra mass-media,* Carte tipărită cu binecuvântarea Î. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei şi Bucovinei, Iaşi, Editura Trinitas, 2000.

DURA, Preot lector dr. univ. Nicolae, *Propovăduirea Cuvântului şi Sfintele Taine. Valoarea lor în lucrarea de mântuire*, Teză de doctorat în Teologie, Conducător ştiinţific al lucrării: P. C. Pr. Prof. Dr. Constantin Galeriu, Facultatea de Teologie din Bucureşti, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1998.

Filocalia sau Culegere din Scrierile Sfinţilor Părinţi care arată cum se poate omul curăţi, lumina şi desăvârşi: vol. VII: Scrieri de: Nichifor din Singurătate, Teolipt al Filadelfiei, Sfântul Grigorie Sinaitul, Sfântul Grigorie Palama, Traducere, Introducere şi Note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997.

MOȚOC, Dorel Nicolae, *Gânduri despre Cuvânt şi cuvinte*, în „Areopag. Discuţii teologice întâlnirea a IV-a", Aprilie-Mai, 1999.

STĂNILOAE, Acad. Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Chipul nemuritor a lui Dumnezeu*, Bucureşti, Editura Cristal, 1995.